

We proposed diagnostic techniques to study the level of development of semantic fields through examining their quantitative features following the tendencies to use different types of semantic relations in the core and the periphery of semantic fields of words.

The research described in this paper deal with mastering semantic relations by children with severe speech disorders, and specifically the quantitative and qualitative characteristics of semantic components (of parts of speech) and finding the relationship between the size of semantic fields, prevailing in them of certain parts of speech and using of a particular type of semantic relations.

Key words: semantic field, structure, components, semantic relations, components of semantic fields, level of development, type of disorder, speech profile.

Отримано 13.02.2015 р.

УДК: 376.015.31-056.262:33

М.І.Федоренко
mf16@ukr.net

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Fedorenko M.I. The ways to improve economic education of high school students with visual impairments / M.I. Fedorenko // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 313–323

М.І.Федоренко. Напрями підвищення рівня економічного виховання учнів з порушеннями зору. У статті розкриваються основні напрями роботи по формуванню економічної вихованості незрячих старшокласників. Підкреслюється значення економічної культури особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. Проаналізована література з питань економічного виховання та формування економічної культури особистості. Зазначається актуальність проблеми для тифлопедагогіки та відмічається її недостатня вивченість з боку науковців. Подано трактування основних використаних понять: економічне виховання, економічна свідомість, економічне мислення, економічна культура.

Проаналізований стан економічного виховання в спеціальних навчальних закладах для дітей з порушеннями зору. Визначені специфічні особливості формування економічної культури в учнів в спеціальних школах-інтернатах, що впливають на рівень економічної культури, зокрема: перебування дітей у закладах закритого типу; низький рівень самостійності незрячих учнів; незначна роль батьків у економічному вихованні дітей; відсутність сучасних підручників та джерел інформації для учнів з порушеннями зору; нестача часу для економічного виховання; відсутність спеціальних виховних заходів, спрямованих на економічне виховання в школах-інтернатах; порушення зору, які не дозволяють учням повноцінно реалізувати себе з точки зору економічної культури.

Визначені наступні напрями підвищення рівня економічної вихованості учнів старших класів з порушеннями зору: посилення міжпредметних зв'язків; проведення виховних заходів, позакласної роботи, екскурсій зі складовою економічного виховання; посилення роботи з батьками у напрямку економічного виховання; створення доступних джерел інформації, зокрема інтерактивних, для учнів з порушеннями зору; проведення тематичних дидактичних та інтерактивних ігор з метою формування економічної культури учнів; робота з вчителями та вихователями по підвищенню їх рівня економічної культури.

Запропоновані напрями роботи мають сприяти підвищенню рівня економічної культури учнів з порушеннями зору.

Ключові слова: економічне виховання, економічна культура, рівні, напрями, старшокласники, порушення зору, спеціальний навчальний заклад.

Федоренко М.И. Направления повышения уровня экономического воспитания учащихся с нарушениями зрения. В статье раскрываются основные направления работы по формированию экономической воспитанности незрячих старшеклассников. Подчеркивается значение экономической культуры личности на современном этапе развития общества. Проанализирована литература по вопросам экономического воспитания и формирования экономической культуры личности. Определяется актуальность проблемы для тифлопедагогики и отмечается ее недостаточная изученность со стороны ученых. Представлены трактовки основных используемых понятий: экономическое воспитание, экономическое сознание, экономическое мышление, экономическая культура.

Проанализировано состояние экономического воспитания в специальных учебных учреждениях для детей с нарушениями зрения. Определены специфические особенности формирования экономической

культуры у учащихся в специальных школах-интернатах, влияющие на уровень экономической культуры, в частности: пребывание детей в учреждениях закрытого типа; низкий уровень самостоятельности незрячих учащихся; незначительная роль родителей в экономическом воспитании детей; отсутствие современных учебников и источников информации для учащихся с нарушениями зрения; нехватка времени для экономического воспитания; отсутствие специальных воспитательных мероприятий, направленных на экономическое воспитание в школах-интернатах; нарушения зрения, которые не позволяют учащимся полноценно реализовать себя с точки зрения экономической культуры.

Определены следующие направления повышения уровня экономической воспитанности учащихся старших классов с нарушениями зрения: усиление межпредметных связей; проведение воспитательных мероприятий, внеклассной работы, экскурсий с составляющей экономического воспитания; усиление работы с родителями в направления экономического воспитания; создание доступных источников информации, в том числе интерактивных, для учащихся с нарушениями зрения; проведение тематических дидактических и интерактивных игр с целью формирования экономической культуры учащихся; работа с учителями и воспитателями по повышению их уровня экономической культуры.

Предложенные направления работы должны способствовать повышению уровня экономической культуры учащихся с нарушениями зрения.

Ключевые слова: экономическое воспитание, экономическая культура, уровни, направления, старшеклассники, нарушение зрения, специальное учебное заведение.

Сучасне політичне, економічне та соціальне становище України стрімко ускладнюється. Період ґрунтовних реформ супроводжується падінням соціальної сфери країни. Скорочуються соціальні виплати, спостерігається суттєве падіння реальної заробітної плати, підвищується рівень безробіття тощо. Унаслідок складного соціально-економічного становища нашої держави в першу чергу страждають малозахищені верстви населення – пенсіонери, студенти, інваліди, тобто люди, які залежні від допомоги держави.

Очевидно, що гостро постає питання інтеграції громадян до сучасних складних соціально-економічних умов. Особливо це стосується підростаючого покоління – учнів старших класів, які незабаром мають стати повноправними членами суспільства. Серед підлітків найбільш складну категорію для інтеграції в соціально-економічну сферу складають учні з особливими освітніми потребами, зокрема, учні з порушеннями зору [9].

Формування ж економічної культури старшокласника – це саме той необхідний крок у вихованні сучасного громадянина.

За визначенням науковців О.С.Падалки та О.Т.Шпака, економічне виховання в широкому розумінні – це організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості через передачу економічних знань, формування економічних умінь і навичок, пов'язаних з економічно цілеспрямованою діяльністю, формуванням економічно значущих якостей особистості, розвиток економічного мислення [6].

Під економічною свідомістю, яка є одним з основних завдань економічного виховання, вчені (О.С.Падалка, О.Т.Шпак) розуміють усвідомлення людиною реальної картини економічного життя, економічних відносин, власної діяльності в цьому житті, взаємозв'язку між економічною активністю та рівнем задоволення особистих та суспільних потреб [12].

Економічне мислення, як результат виховання економічної свідомості – це інтелектуальна власність кожної людини, здатність усвідомлювати нею економічні явища, пізнавати їх, засвоювати основні економічні поняття, категорії, теорії, співставляти їх з практикою, орієнтуватися в економічному житті тощо [6].

У процесі економічного виховання економічні знання, отримані під час уроків з основ економіки, повинні перетворюватись в переконання і знаходити прояв у вчинках і поведінці особистості.

Основне завдання економічного виховання молоді, зокрема тієї її частини, яка має порушення зорового аналізатора, на сучасному етапі – це формування економічного мислення в умовах трансформаційних та ринкових відносин, економічного розвитку України.

Особливого значення економічне виховання набуває у процесі соціалізації випускників шкіл для дітей з порушеннями зору. Питання ж економічного виховання цієї категорії учнів ученими-тифологами ґрунтовно не досліджувалося. Існують лише окремі публікації тифлопсихологів та тифлопедагогів, що стосуються вирішення деяких питань цієї важливої проблеми (В.З.Денискіна, А.М.Жихарєв, В.П.Єрмаков, Є.П.Синьова, Л.І.Солнцева та ін.).

Вивчення стану економічного виховання в спеціальних школах для дітей з порушеннями зору показало, що цей процес здійснюється малоефективно. Аналіз планів виховної роботи та анкетування психолого-педагогічного персоналу засвідчили недостатню увагу до цієї складової виховання дітей в умовах спеціального навчального закладу.

Також, наше дослідження виявило певну специфіку формування економічної культури в учнів з порушеннями зору, зокрема:

1. Учні, в основному, перебувають у школах-інтернатах, тобто в закладах закритого типу. Можна сказати, що вони «ізольовані» від

зовнішнього світу. Вони не стикаються з тими проблемами чи ситуаціями, з якими щоденно стикаються учні з нормальним зором.

2. Самостійність учнів з порушеннями зору нижча від їх однолітків з нормальним зором. Учні з порушеним зором перебувають під постійним наглядом вчителів, вихователів, батьків. Деякі буденні речі вони взагалі не можуть виконати без сторонньої допомоги.

3. Роль батьків у економічному вихованні учнів з порушеннями зору незначна, оскільки діти перебувають під надмірною опікою батьків і не беруть або лише частково приймають участь у соціально-економічному житті сім'ї.

4. Відсутність сучасних підручників та джерел інформації для учнів з порушеннями зору. Більшість підручників шрифтом Брайля застаріли і не відповідають сучасним навчальним програмам. Знайти інформацію на економічну тематику, опубліковану шрифтом Брайля, також досить складно.

5. У школі-інтернаті недостатня кількість часу приділяється економічному вихованню. Учні вивчають багато навчальних дисциплін, які мають для них особливу важливість у зв'язку з вторинними відхиленнями, пов'язаними з порушеннями зору, і вивчати додаткові дисципліни фізично неможливо за браком часу.

6. Спеціальні виховні заходи, присвячені економічному вихованню в школах-інтернатах не проводяться. Значно більша увага приділяється моральному та патріотичному вихованню.

7. Порушення зору не дозволяють учням повноцінно реалізувати себе з точки зору економічної культури. Наприклад, це проявляється у бережливому ставленні до речей. Як би бережливо учні не намагалися ставитися до своїх речей, все одно їм складніше зберегти їх у робочому стані, на відміну від учнів з нормальним зором (частіше псується електроніка, одяг тощо).

Враховуючи зазначену вище специфіку формування економічної культури в учнів з порушеннями зору, недоліки в процесі їхнього економічного виховання та рекомендації вчителів і вихователів, було розроблено напрями економічного виховання, що, на нашу думку, мають бути ефективними в розв'язанні цієї проблеми.

Аналіз навчальних планів школи для дітей з порушеннями зору середніх та старших класів показав, що немає дисциплін, які безпосередньо стосуються засвоєння економічних знань. Аналіз навчальних програм спеціальних шкіл дозволив дійти висновку, що лише деякі теми з історії, права та декількох інших предметів мають на меті розв'язати завдання, що стосуються засвоєння дітьми економічних знань чи економічного виховання. Наприклад, у 9 класі з всесвітньої історії вивчається тема «Передумови і початок Промислової революції», у 10 класі з правознавства – тема «Право на працю в Україні (ринок

праці)», у 12 класі з історії України – тема «Економічне життя на початку ХХІ ст.».

Анкетування учнів старших класів, яке проводилося в загальноосвітній школі-інтернаті № 5 для сліпих дітей ім. Я.Батюка (м. Київ) показало, що в них достатній рівень мотивації для вивчення економічних знань. Зважаючи на те, що в навчальних планах відсутня дисципліна «Основи економіки», одним з напрямків формування економічної культури є діяльність гуртків та факультативів з економічним нахилом чи економічною складовою, наприклад, гуртки: «Цікава економіка», «Економіка в сім'ї», «Невідома економіка» тощо. Тематику роботи гуртків можна варіювати в залежності від потреб учнів чи недоліків у сформованості певних елементів їх економічної культури, наприклад, ті, що стосуються самостійності у прийнятті економічних рішень. Крім того, завдання, які можна поставити учням на гуртках та факультативах, наприклад, спостереження протягом року за змінами у макроекономічних показниках держави та їх вплив на розмір середньої заробітної плати у власному регіоні, можуть навчити старшокласників орієнтуватися в економічній ситуації країни, вміти знаходити необхідну інформацію, приймати раціональні рішення, розвивати економічне мислення та свідомість тощо.

У планах виховної роботи повинні бути передбачені виховні заходи, спрямовані на формування економічної культури незрячих учнів. Наприклад, тиждень економіки, благодійні ярмарки, аукціони тощо. Якщо проведення виховних заходів на економічну тематику з якихось певних причин не є можливим, то можна наситити інші напрями змісту виховання дітей з порушеннями зору елементами економічного виховання. Наприклад, під час проведення тижня української мови можна організувати ярмарку української книги, де учні продають свої старі книжки або підручники тощо.

Навчально-виховні екскурсії, у яких одне з завдань має економічний характер, також мають позитивний ефект у формуванні економічної культури у дітей з порушеннями зору. Екскурсія на підприємство чи до будь-якої іншої установи допоможе сформуванню в учнів певні знання про функціонування даних закладів, їх специфіку, корисність для суспільства тощо і, як результат, сприяти профорієнтації та майбутній соціалізації.

Аналіз планів виховної роботи показав, що в школах-інтернатах для дітей з порушеннями зору частіше проводять екскурсії до музеїв, закладів культури, рідше – на виробничі підприємства, але ніколи не буває екскурсій до фінансових чи державних установ (до банку, бірж зайнятості, страхових компаній, органів місцевої ради тощо), де програма відвідування не менш цікава та насичена. На екскурсіях більше приділяється уваги технологіям виробництва, а не значенню ролі підприємства для суспільства та держави.

До того ж, завдання та зміст навчально-виховних екскурсій, спрямовані більше на патріотичне, трудове, моральне виховання і менше за все – на економічне.

Роль батьків у економічному вихованні своїх дітей доволі значна та важлива, про що зазначають багато науковців (Л.С.Виготський, І.С.Полонський [8] та ін.). Навіть враховуючи те, що учні з порушеннями зору перебувають у закладах інтернатного типу і в більшості випадків перебувають з батьками лише на вихідних та канікулах, важливість батьківського виховання від цього не зменшується.

Бесіди, проведені зі старшокласниками, що мали на меті з'ясувати їх рівень економічної культури показали, що вони взагалі не беруть участі у вирішенні питань планування сімейного бюджету. Тобто, учні не мають практичного досвіду формування та розпорядження сімейним бюджетом. Тому важливим напрямом формування економічної культури старшокласників з порушенням зором є просвітницька робота школи з батьками цих дітей.

Робота з батьками реалізується у двох формах – традиційній та нетрадиційній. До традиційних форм відносять батьківські збори, загальношкільні конференції, індивідуальні консультації педагога тощо. На нашу думку, більш ефективною робота з батьками буде проходити у нетрадиційній формі, до якої відносяться батьківські тренінги, дискусії, «круглі столи», усні журнали, практикуми, батьківські вечори тощо. Саме завдяки тренінгам та дискусіям батьки зможуть отримати додаткові рекомендації по економічному вихованню своїх дітей, поділитися досвідом з іншими батьками, підвищити особистий рівень економічної культури тощо.

Отже, робота з батьками це один з основних напрямів, що дозволяє суттєво вплинути на рівень сформованості економічної культури їх дітей.

Ще одним напрямом підвищення рівня економічної культури учнів з порушеннями зору є застосування ігрового методу в навчально-виховній роботі зі старшокласниками. Методистами Г.О.Ковальчук [2], Т.М.Перило [7] та ін. запропонована значна кількість дидактичних ігор, що мають на меті формування в учнів компонентів як трудової, моральної, екологічної, правової тощо, так і економічної вихованості. Наприклад, така гра, як «Прихід гостей» є досить цікавою для учнів і при цьому, має високу ефективність в процесі формування економічної культури. Суть гри полягає у підготовці до прийому гостей. Учні мають скласти меню, підготувати розважальні заходи, маючи при цьому обмежений бюджет. Складність гри можна підвищувати залежно від віку чи стану зору учнів.

В США та в країнах західної Європи набули популярності інтерактивні економічні ігри з використанням комп'ютера та глобальної мережі Інтернет. Даний вид ігор можна використати також для формування економічної компетентності старшокласників з порушенням

зором. Зазначені ігри, в більшості, є безкоштовними та мають різні рівні складності (можуть грати як молодші школярі, так і старшокласники чи студенти). За дослідженнями зарубіжних учених такі ігри мають високу ефективність у економічному, соціальному, моральному та ін. напрямках виховання, привчають дітей до колективної праці, підвищують рівень їх соціалізації, вміння користуватися комп'ютерною технікою тощо.

Встановлено, що суттєво ускладнює процес навчання та виховання учнів з порушеннями зору відсутність сучасної літератури, виданої шрифтом Брайля. Існуючі підручники застаріли. Додаткова література, наприклад, з економічних питань, відсутня взагалі. Тому одним з напрямів формування економічної культури може стати створення в школах та бібліотеках фонду аудіокниг на зазначену тематику.

Обмеження учнів з порушеннями зору в доступі до джерел інформації соціально-економічного змісту (газети, журнали), також ускладнює процес їх соціалізації та формування економічної культури. Учні отримують інформацію з доступних їм джерел (радіо, телебачення) у досить стислій та незрозумілій для них формі, вони не можуть її правильно зрозуміти та осмислити без сторонньої допомоги.

Створення і використання відео-уроків, які широко використовуються на практиці у розвинутих країнах заходу, на думку вчителів та вихователів, має стати доволі ефективним кроком у навчанні та вихованні учнів. Тому створення доступних тематичних відео- та аудіо- матеріалів, адаптованих до сприймання особами з порушеннями зору, є важливим напрямом економічного виховання.

Дослідження стану сформованості рівнів економічної культури у дітей з порушеним зором показало, що вчителі та вихователі у більшості випадків оцінюють свій рівень економічної культури, як середній. При цьому всі вони бажають підвищити власний рівень економічної культури. Тому важливим напрямом виступає посилення роботи з вчителями та вихователями у даному питанні. Адміністрація школи-інтернату має регулярно проводити різноманітні конференції, круглі столи, присвячені економічному вихованню педагогічного персоналу, стимулювати вчителів і вихователів до самоосвіти тощо.

Отже, враховуючи вищесказане, були визначені такі напрями підвищення рівня економічної вихованості учнів старших класів з порушеннями зору:

- посилення міжпредметних зв'язків економіки з іншими дисциплінами;
- проведення виховних заходів зі складовою економічного виховання;
- проведення позакласної роботи, екскурсій з компонентом економічного виховання;
- посилення роботи з батьками у напрямку економічного виховання;
- створення доступних джерел інформації для учнів з порушеннями зору;

- проведення тематичних дидактичних та інтерактивних ігор для формування економічної культури учнів;
- робота з вчителями та вихователями по підвищенню їх рівня економічної культури.

На сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи ті події, що відбуваються в Україні, економічне виховання, як ніколи, набуває важливого значення. Запропоновані вище напрями роботи мають сприяти підвищенню рівня економічної культури учнів з порушеннями зору та, як кінцевий результат, сприяти економічній вихованості та подальшій соціалізації незрячих випускників.

Список використаних джерел

1. **Дрозденко Л. І.** Виховання економічної культури / Л. І. Дрозденко // Палітра педагога. – 1997. – № 4. – С. 20-23.
2. **Ковальчук Г. О.** Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – 2-ге вид., доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
3. **Коменский Я. А.** Великая дидактика: Педагогическое наследие / Сост. : В. М. Клари, А. Н. Дисуринский. – М. : Педагогика, 2009. – 166 с.
4. **Куликова Т. А.** Сімейна педагогіка та домашнє виховання / Т. А. Куликова. – М., 1997. – 183 с.
5. **Лесгафт П. Ф.** Сімейне виховання дитини та його значення / П. Ф. Лесгафт. – М. : Педагогіка, 1991. – 264 с.
6. **Падалка О. С.** Дидактико-математичні основи формування економічної компетентності : навч. посіб. / О. С. Падалка, О. Т. Шпак, В. В. Приступа ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 239 с.
7. **Перило Т. М.** Економічні ігри / Т. М. Перило // Початкова школа – 2002. – № 2. – С. 42.
8. **Полонський І. С.** Педагогічні проблеми позашкільної спілкування підлітків / І. С. Полонський // в кн. : Комплексний підхід до виховання школярів. – М. : Просвещение, 1982. – 139 с.
9. **Синьова Є. П.** Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : монографія / Є. П. Синьова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 441 с.
10. **Синьова Є. П., Федоренко С. В.** Тифлопедагогіка : підр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 325 с.
11. **Формування економічного мислення молодших школярів.** Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор. : О. В. Палига, М. В. Джус. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 136 с.
12. **Шпак О. Т., Падалка О. С., Шепотько В. П.** Учителю про економічне виховання учнів: питання генезису і компетентності : навч. посіб. – К. : Четверта хвиля, 1998. – 224 с.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. **Drozdenko L. I.** Vihovannja ekonomichnoï kul'turi / L. I. Drozdenko // Palitra pedagoga. – 1997. – № 4. – S. 20-23.
2. **Koval'chuk G. O.** Aktivizacija navchannja v ekonomichnij osviti : navch. posib. / G. O. Koval'chuk. – 2-ge vid., dop. – K. : KNEU, 2003. – 298 s.
3. **Komenskij Ja. A.** Velikaja didaktika: Pedagogicheskoe nasledie / Sost. :

V. M. Klari, A. N. Disurinskij. – M. : Pedagogika, 2009. – 166 s. **4. Kulikova T. A.** Simejna pedagogika ta domashne vihovannja / T. A. Kulikova. – M., 1997. – 183 s. **5. Lesgaft P. F.** Simejne vihovannja ditini ta jogo znachennja / P. F. Lesgaft. – M. : Pedagogika, 1991. – 264 s. **6. Padalka O. S.** Didaktiko-matematichni osnovi formuvannja ekonomichnoï kompetentnosti : navch. posib. / O. S. Padalka, O. T. Shpak, V. V. Pristupa ; Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. – K. : Vid-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2011. – 239 s. **7. Perilo T. M.** Ekonomichni igri / T. M. Perilo // Pochatkova shkola – 2002. – № 2. – S. 42. **8. Polons'kij I. S.** Pedagogichni problemi pozashkil'noi spilkuvannja pidlitkiv / I. S. Polons'kij // v kn. : Kompleksnij pidhid do vihovannja shkoljariv. – M. : Prosveshhenie, 1982. – 139 s. **9. Sin'ova Ć. P.** Osoblivosti rozvitku i vihovannja osobistosti pri glibokih porushennjah zoru : monografija / Ć. P. Sin'ova. – K. : NPU im. M. P. Dragomanova, 2012. – 441 s. **10. Sin'ova Ć. P., Fedorenko S. V.** Tiflopedagogika : pidr. – K. : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2009. – 325 s. **11. Formuvannja** ekonomichnogo mislennja molodshih shkoljariv. Metodichni znahidki vchiteliv pochatkovih klasiv z pogliblenim vivchennjam osnov ekonomiki / Upor. : O. V. Paliga, M. V. Dzhus. – Ternopil' : Mandrivec', 2009. – 136 s. **12. Shpak O. T., Padalka O. S., Shepot'ko V. P.** Uchitelju pro ekonomichne vihovannja uchniv: pitannja genezisu i kompetentnosti : navch. posib. – K. : Chetverta hvilja, 1998. – 224 s.

Fedorenko, M.I. The ways to improve economic education of high school students with visual impairments. The article describes the main areas of work on the formation of economic education of blind high school students. Emphasizes the importance of the economic culture of the person at the present stage of development of society. Reviewed the literature on economic education and formation of economic culture of the individual. Noted the relevance of the problem for methods of teaching the blind and is noted for her insufficient knowledge on the part of scientists. Presents the basic interpretation of the terms used: economic education, economic consciousness, economic thinking, economic culture.

Analyzed the state of economic education in special schools for children with visual impairments. Identify the specific features of the formation of economic culture of students in special boarding schools, affecting the level of economic culture, in particular: to children in clothed institutions; low level of independence for blind students; insignificant role of parents in the economic education of children; lack of modern textbooks and sources of information for students with visual impairments; lack of time for economic education; the absence of specific educational activities aimed at economic education in boarding schools; blurred vision that does not allow students to fully realize themselves in terms of economic culture.

Identified the following areas of improving economic education of high school students with visual impairments: strengthening interdisciplinary connections; conducting educational activities, extracurricular activities, excursions to the economic component of education; strengthening work with

parents in the areas of economic education; creation of available sources of information, including interactive for students with visual impairments; thematic didactic and interactive games with the purpose of formation of economic culture of students; work with teachers and educators to improve their level of economic culture. The proposed areas of work should contribute to improved economic culture of students with visual impairments.

Key words: economic education, economic culture, levels, directions, high school students, impaired vision, special educational institution.

Отримано 6.02.2015 р.

УДК 259.922.75-054-056.262:502

С.В.Федоренко, Н.О.Рахуба
fmif@yandex.ru
rakhuba-n@ukr.net

ЕКОЛОГІЧНО-РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ОБ'ЄКТИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Fedorenko S.V., Rakhuba N.O. Ecologically enriched environment as a precondition for development of inanimate nature concepts in visually impaired children of elder preschool age / S.V. Fedorenko, N.O. Rakhuba// Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 323–333

Федоренко С.В., Рахуба Н.О. Екологічно-розвивальне середовище як умова формування уявлень про об'єкти неживої природи у старших дошкільників зі зниженим зором. У статті розкривається один із компонентів екологічного виховання дітей дошкільного віку – формування уявлень про неживу природу. Констатовано, що у дітей зі зниженим зором старшого дошкільного віку, порівняно з їх однолітками, які мають нормальний зір, уявлення про неживу природу знаходиться на значно нижчому рівні, що потребує розробки спеціальної методики формування адекватних уявлень про неживу природу в умовах спеціально організованого корекційного